

Fribaptismen som fredsrörelse

Fribaptisternas värnpliktsvägran, fredsteologi och fängelsepraktik 1888–1904

PASCAL ANDRÉASSON

Pascal Andréasson är filosofie master i idéhistoria vid Göteborgs universitet.

pascal.andreasson@evangelie.se

Inledning

När det demokratiska genombrottet skedde och Sverige införde allmän rösträtt 1919 fick även fribaptismens kvinnor rösträtt, men inte deras män. De vägrade göra värnplikt och kategoriserades därför tillsammans med sådana som var underställda fattigvården, fanns med i straffregistret eller var försatta i konkurs.¹ Att villkora rösträtten med värnplikten var viktigt för de konservativa under 1890-talet, och i början av 1900-talet formulerade arbetarrörelsen ett starkt rösträttsargument med slagordet ”en man, en röst, ett gevär”.² Men att tränas till krigstjänst var otänkbart för fribaptisterna. De vägrade för sitt samvetes skull och med hänvisning till Guds ord, vilket förde dem i skarp konflikt med statsmaktens krav på allmän (manlig) värnplikt.³

Den här artikeln bygger på författarens kandidatuppsats: Pascal Andréasson, ”Fribaptismens värnpliktsvägran 1872–1904: Dialoger och fängelsepraktik i Sveriges första kollektiva pacifistiska rörelse”, Mittuniversitetet 2021.

1. Olle Larsson & Andreas Marklund, *Svensk historia*, Lund 2014, 298.

2. Anders Ahlbäck & Fia Sundevall, ”Värnplikt, rösträtt och kön: Värnpliktsstrecket i debatt och praktik”, i Annika Berg & Martin Ericsson (red.), *Allmän rösträtt? Rösträttens begränsningar i Sverige efter 1921*, Göteborg 2021, 51–52.

3. Kravet på fullgjord värnplikt togs bort 1922. Helena Ekerholm, ”Plikt och undantag: Vapenfrilagstiftningen och det manliga medborgarskapet i Sverige 1965–1978”, *Historisk tidskrift* 134 (2014), 31–32, 39.

Fribaptismen som fredsrörelse och forandet av det som här kallas en kollektiv pacifistisk identitet i den fribaptistiska rörelsen, står i centrum för den här artikeln, vars syfte är att analysera fribaptisternas vapenvägran i det spänningsfält som uppstod vid 1800-talets slut då den allmänna värnplikten infördes och fribaptismen som motrörelse till den rådande lutherska och nationalistiska diskursen där krigstjänst sågs som en nationell plikt för alla manliga medborgare. Hur aktualiserades krigsvägran hos fribaptisterna och hur fostrades de i sin krigsvägran? Genom att besvara dessa frågor synliggör artikeln hur fribaptisterna tolkade sin vapenvägran i eskatologiskt ljus, hur vapenvägraren som individ hanterades i församlingstukten och hur en debatt uppstod bland fribaptisterna huruvida de skulle verka politiskt för en förändrad värnpliktslag i Sverige.

Begreppet pacifism är ett sekulärt och politiserat begrepp. Det myntades 1901 av Émile Arnaud (1864–1921) som var ledare för fredsföreningen Ligue internationale de la paix et liberté i Genève och med begreppet ville han definiera en ny sorts aktivt och allomfattande fredsengagemang.⁴ Begreppet började användas i Sverige redan i början av 1900-talet, men det användes inte av fribaptisterna själva och att tala om fribaptistisk ”pacifism” kan anses anakronistiskt, men också missledande, eftersom fribaptismen inte var en politisk rörelse. Begreppet används här endast i den mer allmänna betydelsen av ett allomfattande fredsengagemang. I artikeln diskuteras motståndet mot att göra krigstjänst, mot att bruka militärt våld eller att delta i det som i dag kallas Försvarmakten. Ord som vapenvägran och krigsvägran beskriver samma sak och detta motstånd förstås vara en central del i en pacifistisk hållning.

Undersökningen nedan bygger på källtextanalyser från de första sexton årgångarna av tidskriften *Upplysningens Vän*, från 1888 till 1904. Tidskriften var fribaptisternas första gemensamma samfundstidskrift. Den gavs ut oregelbundet det första provåret, men utkom från 1889 som en sextonsidig månatlig tidskrift. Samtliga publicerade nummer under perioden förutom sex utgör underlaget för denna studie.⁵ Två olika sorters texter analyseras i den här artikeln. Den första beskriver fängelsevistelser som omtalas i trettioåtta nummer av *Upplysningens Vän*. Det sker i redaktionell text, rapporter, berättelser, notiser och i ett tjugotal brev från och om fribaptister som satt eller hade suttit i fängelse.⁶ Totalt handlar det om ungefär tjugofem individer

---

4. Fredrik Egefur, *Gränslösa rörelser för fred 1889–1914: Aktörskap, strategi och begreppsvärld hos socialistisk och liberal fredsaktivism*, Lund 2020, 21.

5. Nummer 3 och 4 i årgång 1901 samt nummer 1, 4, 6 och 8 i årgång 1904 saknas i samlingen på Örebro Missionsskolas bibliotek. Sammantaget har 2 880 sidor källtext undersökts.

6. *Upplysningens Vän* 1:4, 6 (1888); 2:10, 12 (1889); 3:6, 11, 12 (1890); 4:3, 4, 5, 7, 10 (1891);

och samtliga texter om och av dem har beaktats. Därefter studeras fribaptismens teologiska tänkande genom referat från de tolv samtalskonferenser som refereras i *Upplysningens Vän* under 1887–1903 och där krigsvägrarfrågan aktualiserades.⁷

Tidigare forskning

Forskningen om svensk frikyrklighets relation till fredsfrågorna är tunn. Ingmar Gustafssons (1925–2004) *Fred och försvar i frikyrkligt perspektiv 1900–1921* är fortfarande den enda doktorsavhandling som tagit sig an ämnet. Gustafsson noterar i sin kontextbeskrivning att vid tiden för sekelskiftet kom de flesta vapenvägrare från de delar av Sverige där det fanns många fribaptister. Det stora antalet fribaptister som var vapenvägrare innebar att de två begreppen ofta upplevdes som synonyma och Gustafsson skriver att ”vapenvägran skulle [...] kunna ses som en till fribaptismen begränsad företeelse”.⁸

Inför 1966 års vapenfrilag beredde fredsorganisationerna en utredning i försvarsfrågan med namnet *Civiltjänsteplikt: 23 förslag*. I den skriver de att ”vapenvägran av samvets skäl är en företeelse som till sin upprinnelse hör nära samman med det utgående 1800-talets väckelse och frikyrklighet. Särskilt synes den ha förekommit bland fribaptisterna”.⁹ Gottfrid Holms (1897–1963) bok *Jag vägrar* från 1937 är en argumenterande skrift för vapenvägran. Han redovisar hur vapenvägrare behandlades och nämner nittionio män tillhörande fribaptistiska församlingar som fram till 1937 hade suttit i fängelse för vapenvägran.¹⁰ Till sitt hundraårsjubileum 1972 gav Fribaptistsamfundet ut boken *Fribaptistsamfundet 100 år*, där ett kort kapitel infogats om fribaptismens historiska hållning i frågan.¹¹ Görel Granström ger i sin doktorsavhandling en liknande bild som Gustafsson vad gäller frikyrkligt engagemang för vapenfritjänsten. Hennes underlag är den fribaptistiska jubileumsskriften, några artiklar i *Svenska Morgonbladet* samt krigsrättsprotokoll. Granström noterar kort att de flesta värnpliktsvägrarna

---

9:10 (1896); 10:5, 7, 8, 9, 10, 11 (1897); 11:1, 4 (1898); 12:6 (1899); 13:2, 4, 8 (1900); 14:6 (1901); 15:3, 4, 5, 7, 10 (1902); 16:1, 5, 6, 11 (1903); 17:7, 9, 11 (1904).

7. Sju av dessa kallas för ”läraremöten”, fem för ”äldstemöten”, ”äldste- och uppbyggelsemöten” eller ”predikant- och äldstemöten” och ett möte är rubricerat ”Från Brödraskapets gemensamma möte”. Dessa olika benämningar kan i hög grad ses som synonyma och avser möten där predikanter och ledare samlades.

8. Ingmar Gustafsson, *Fred och försvar i frikyrkligt perspektiv 1900–1921: Debatten inom Svenska Missionsförbundet*, Uppsala 1987, 49.

9. Bertil Svahnström (red.), *Civiltjänsteplikt: 23 förslag. Fredsorganisationernas utredning i värnpliktsfrågan*, Göteborg 1965, 49.

10. Gottfrid Holm, *Jag vägrar*, Örnköldsvik 1937.

11. Eric Hansson (red.), *Fribaptistsamfundet 100 år*, Habo 1972, 148–154.

”tillhörde baptisterna eller den utbrytargrupp som bildades 1872, fribaptisterna”.¹²

Som Fredrik Egefur noterar i sin doktorsavhandling är Bert Måralds doktorsavhandling från 1974, *Den svenska freds- och neutralitetsrörelsens uppkomst*, fortfarande den enda vetenskapligt utförliga skildringen av den svenska fredsrelsen. Mårald gör några mindre reflektioner kring frikyrklig pacifism, vilka i sin tur är tagna från Lydia Svärds (1908–1991) avhandling från 1954, *Väckelserörelsernas folk i andra kammaren 1867–1911*. Hon skriver att fribaptisterna var det radikalaste samfundet i försvarsfrågan. Egefur undersöker i sin avhandling två politiska rörelers förhållande till fred och pacifism. Hans fokus är på den politiska fredsrelsen, men han beskriver hur de borgerliga, liberala och konservativa fredsrelserna har sin begynnelsepunkt i de fria kyrkorna.¹³ Den första moderna fredsorganisationen i världen var The New York Peace Society som grundades 1815. Året därpå grundades The London Peace Society (LPS) av kväkare i England och deras fredsiver återspeglas senare hos fribaptisterna, vilket vi återkommer till nedan.¹⁴

Värnpliktsvägran och det moderna försvaret

Övertygelsen om att en kristen inte får strida med militärt våld har rötter ända till urkyrkan och Jesus. Med Konstantin den store (272–337) uppstod en kyrka kopplad till staten och med kyrkofadern Augustinus (354–430) utvecklades en lära inom kyrkan om det rättfärdiga kriget. Denna idé införlivades i Martin Luthers (1483–1546) tvåregementslära och blev en del av Svenska kyrkans lära.¹⁵ Denna lära krävde att olika villkor skulle uppfyllas för att man skulle få starta krig. Exempelvis fick ingen enskild individ själv starta ett krig, utan endast stater. Kriget måste ha en berättigad orsak och avsikt.¹⁶ Såväl självförsvar som oförrätter och att återta tillgångar gav rätt att använda våld. Idéhistorikern Bo Lindberg skriver att Uppsala möte 1593 benämndes *nationale concilium* och utvecklar hur begreppet nation och medborgarskap bottenar i kyrkans förståelse av samhället: ”Ingen skulle

---

12. Görel Granström, *Värnpliktsvägran: En rättshistorisk studie av samvetsfrihetens gränser i den rättspolitiska debatten 1898–1925*, Uppsala 2002, 51.

13. Egefur, *Gränslösa rörelser för fred*, 21. Se Bert Mårald, *Den svenska freds- och neutralitetsrörelsens uppkomst: Ideologi, propaganda och politiska yttringar från Krimkriget till den svensk-norska unionens upplösning*, Göteborg 1974; Lydia Svärd, *Väckelserörelsernas folk i andra kammaren 1867–1911: Frikyrkliga och lågkyrkliga insatser i svensk politik*, Stockholm 1954.

14. David Cortright, *Peace: A History of Movements and Ideas*, Cambridge 2008, 27, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511812675>.

15. I mycket anses anabaptisterna vara de som återupptäckte den ursprungliga pacifismen. Se Jonas Melin, Fredrik Wenell & David Willgren (red.), *Aldrig mer tillbaka gå: Utmaningar från anabaptismen, reformationens frikyrkorörelse*, Blidsberg 2017.

16. Gustafsson, *Fred och försvar i frikyrkligt perspektiv*, 55.

ha kommit på tanken att kalla riksdagarna för nationella möten.”¹⁷ På 1500-talet hörde ännu inte nation och stat samman medan kyrka och nation gjorde det. De lutherska prästerna såg Sverige som en parallell till det bibliska Israel och det svenska folket liknades vid Israels barn. Denna tanke blev sedan en sammanhållande nationell myt. Israel i Gamla testamentet var inte pacifistiskt och när kyrkan såg Israel som sin förebild var det fullt logiskt att Guds rike också kunde utvidgas med krig, våld och vapen. Slutsatsen i denna logik blev att Sverige kunde både vara kristet och förespråka krigsvåld. Enskilda som opponerade sig mot denna idé kunde i det förmoderna Sverige ofta undvika konflikten, då soldater värvades genom indelningsverkets roteindelning eller mantalsutskrivningar. En rote kunde exempelvis omfatta tio bondgårdar och när indelningsverket beslutade att varje rote skulle ställa upp med en knekt kunde vissa unga män i roten tänka sig att värvas för soldattjänsten medan andra helt vägrade. En lokal kommitté ansvarade för utskrivningarna där landshövding, häradshövding, präst, fogde, kompanichef och ortens nämndemän diskuterade vilka som skulle skrivas ut. Ofta sågs den som vägrade att göra soldattjänst som oduglig för tjänsten och kunde också slippa att bli soldat.¹⁸

Men detta sätt att undvika soldattjänsten blev inte längre möjligt när Sverige i slutet på 1800-talet övergick till ett allmänt värnpliktsförsvar. Redan 1812 infördes den så kallade beväringen, en sorts personalreserv och primitiv form av allmän värnplikt som mot slutet av 1800-talet byggdes ut till ett modernt värnpliktsystem.¹⁹ Riksdagen beslöt 1901 om en ny härordning och allmän värnplikt. Idéer om individens medborgerliga plikt att försvara sitt fädernesland hörde också samman med vurmandet för en fosterlandskärlek som odlades under sent 1800-tal och beslutet om ny härordning drev på för rösträttsfrågan i den parlamentariska debatten.²⁰ Frågan om individpacifism uppstod som en följd av att staten i det nya värnpliktsförsvaret förväntade sig att alla män i landet skulle göra krigstjänst. Den enskilde kunde inte längre ta skydd i det kollektiva och att inte göra sin värnplikt ansågs vara att smita från sin nationella plikt. Som värnpliktsvägrande medborgare kunde man hänvisa till Regeringsformen, men det fanns ingen lag för samvetsfrihet.²¹ Resultatet innebar att män med pacifistiska övertygelser antingen

17. Bo Lindberg, *Den antika skevheten: Politiska ord och begrepp i det tidig-moderna Sverige*, Stockholm 2006, 128.

18. Granström, *Värnpliktsvägran*, 112.

19. Göran Larsson, ”Inledningsverket”, *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/indelningsverket>, besökt 2025-01-25.

20. Granström, *Värnpliktsvägran*, 37.

21. I Regeringsformen 16 § stod att: ”Konungen [...] ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda hvar och en vid en fri utövning af sin religion så vidt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer”. Granström, *Värnpliktsvägran*, 56.

fick kompromissa med sin moraliska integritet och acceptera mönstring, eller så tvingades de utmana statens direktiv. Ett annat alternativ var att emigrera. Det var i denna kontext som fribaptismen trädde fram som aktör och vapenvägran blev en identitetsmarkör för hela rörelsen.

Fribaptismens begynnelse är helt förknippad med dess ledare, Helge Åkeson (1831–1904). Han var redan som ung en ivrig läsare och kom att bli en utpräglad biblicist. Med en längtan att bli missionär skrev han som nittonåring in sig på Helsingborgs elementarskola för att studera hebreiska och grekiska och förbereda teologiska studier. Kritisk till statskyrkans förfall avbröt Åkeson efter fem år sina studier och anslöt sig 1856 till Helsingborgs traktatsällskap. Han döptes 1857 och verkade sedan några år inom Svenska Baptistsamfundet som resepredikant, men hans baptistiska dopövertygelse medförde att traktatsällskapet drog in hans lön och hans predikningar ledde också till svåra förföljelser.²² I likhet med den senare P.P. Waldenström (1838–1917) förkunnade Åkeson en subjektiv försoningslära, men i samtiden ansågs hans förkunnelse ligga för nära August Sjödens (1832–1900).²³ Sjödin var en porträttmålare som under 1860-talet predikat en syndfrihetslära, vilket orsakade splittring i Svenska Baptistsamfundet.²⁴ Detta föranledde att Åkeson och hans meningsfränder uteslöts ur samfundet 1872, vilket räknas som fribaptismens begynnelseår. Utanförskapet satte djupa spår hos den fribaptistiska rörelsen som numerärt aldrig blev särskilt stor. Statistik från 1888 talar om 96 församlingar med uppskattningsvis 2 000 medlemmar och 15 år senare omtalas 123 församlingar med över 5 000 medlemmar.²⁵ Fribaptisterna har en rik och intressant historia. Exempelvis kan nämnas Åkesons bibelöversättning där Nya testamentet gavs ut 1889 och Gamla testamentet 1911.²⁶ Vidare kan noteras fribaptisternas fördömande av pastorsutbildning och avlönade pastorer, deras mission i Afrika som började med två kvinnliga missionärer, de berömda Jerusalemfararna och mycket annat. Detta lämnas dock därhän i denna artikel som enbart belyser fribaptismens pacifistiska tänkande och praktik. Även om andra aktörer var mer direkt politiskt drivande, var det i hög grad fribaptismens värnpliktsvägran som 1925 gav

22. Hansson, *Fribaptistsamfundet 100 år*, 17, 20, 29; Ragnar Åberg, ”Åkeson, Helge”, i Jan-Åke Alvarsson (red.), *Svenskt frikyrkolexikon*, Stockholm 2014, 509.

23. Göran Janzon, ”Fribaptistsamfundet”, i Jan-Åke Alvarsson (red.), *Svenskt frikyrkolexikon*, Stockholm 2014, 136, skriver att ”Åkeson förkunnade en närmast metodistisk syn på ’kristlig fullkomlighet’ och en subjektiv försoningslära likt senare Paul Peter Waldenström”.

24. Torsten Bergsten, ”Sjödin, August”, i Jan-Åke Alvarsson (red.), *Svenskt frikyrkolexikon*, Stockholm 2014, 405.

25. Hansson, *Fribaptistsamfundet 100 år*, 29, 38.

26. Åkeson slutförde översättningen av Gamla testamentet innan han dog 1904, men översättningen gavs ut först 1911. ”Åkesons Bibel”, i Jan-Åke Alvarsson (red.), *Svenskt frikyrkolexikon*, Stockholm 2014, 510.

Sverige en första civil vapenfri värnpliktslag.²⁷ Men det var en lång kamp för rätten till samvetsfrihet.

Fribaptistisk fängelsepraktik

Fribaptisterna accepterade att sättas i fängelse för sin övertygelse att det var en kristens plikt att vägra delta i det militära försvaret. Detta var så vanligt förekommande att vi kan tala om en sorts fribaptistisk fängelsepraktik. I ett brev daterat den 18 juni 1888 som publicerades i *Upplysningens Vän*, hälsar fribaptisten Anders Hansson (1862–1925) med nåd och frid från Falu cellfängelse. Han förmanar de troende att de i kraft av Guds löften ska fly de onda begären i världen och vittnar om tvånget han upplevde för att han skulle delta i vapenövning, hans vägran, arresten, krigsrätten och domen som denna gång blev tre månaders fängelse. Men trots prövningen skriver Hansson löftesrikt om den himmelska festen och tröstar läsaren med ord från Ps. 46 om den Gud som är en ”säker skyddsmur i stormarna och en trofast hjälpare i striderna”. Han skriver att fängelsetiden inte var så farlig utan har gett honom tid till eftertanke och bön. Frid med Gud och ett gott samvete är värt all uppoffring. Hälsningen avslutas med en önskan om vänernas förböner och redaktionen framhåller att:

lidande och fängelse för tron på Herren Jesus ännu icke upphört. Och om man skulle sammanräkna allt det fängelse, som våra bröder i Sverige under de sista åren utstått för vägrande af vapenövning, så uppginge det till närmare 20 år, deribland *många* dygns vatten och bröd-straff samt 30 dygns mörkt fängelse; dessutom böter, hvilka om de sammanräknades, skulle uppgå till en stor summa.²⁸

Ett par nummer senare samma år införs ett brev daterat den 17 juni 1888 från Alfred Nilsson, också det från Falu cellfängelse. Nilsson hade samtidigt med Anders Hansson stått inför krigsrätt och dömts till två månaders fängelse.²⁹ Därefter tillbringade han ytterligare tid i fängelse för de böter han också tilldömts. Året därpå uppdaterades läget om Nilsson som då på nytt hade blivit hämtad till Rommehed för värnpliktstjänst. Som resultat av att han vägrade värnplikten dömdes han till åtta månaders straffarbete och sattes den 29 maj 1889 i fängelset i Falun. *Upplysningens Vän* ger läsaren adressen dit man kan skicka brev och påminner om att Nilsson sitter där för

27. Redan 1920 kom en lag som gav undantag för värnpliktiga med religiösa samvetsbetänkligheter, men denna var en undantagslag, framåtsyftade till 1925 års lag.

28. ”Falun cellfängelse den 18 juni 1888”, *Upplysningens Vän* 1:4 (1888). Sidnumrering saknas i första årgången av tidskriften. Kursivering i original.

29. ”Strödda tankar”, *Upplysningens Vän* 1:6 (1888).

”Guds ord och sitt samvetes skull”.³⁰ I ett senare nummer skriver Nilsson att han upplevde de åtta månadernas straffarbete som alltför svårt. Han bad om benådning hos Kungl. Maj:t och lovade att göra vapentjänst, vilket han också fick. Efter ett par veckors fängelse var han fri. Men efter frigivningen ångrade han sig och dömdes på nytt till straffarbete, domen var denna gång på arton månader. Nilsson själv skriver ett kort brev från fängelset i Falun och ber om förlåtelse för sin synd och att han nu känner sig glad och fylld av Guds nåd och kraft. Redaktionen för *Upplysningens Vän* betonar det märkliga i att människor som önskar fred döms som brottslingar och drar slutsatsen att det ”icke är fridens Furste, Kristus, vår Konung, som dömer och regerar här, och att detta icke är vårt hemland, utan vi äro här gäster och främlingar”.³¹ Framtidshorisonen är Jesus återkomst och den profetiska framtid då svärd smids till plogbillar, spjut blir vingårdsknivar och folk inte längre krigar med varandra.³² I den fribaptistiska eskatologin står det timliga i konflikt med det eviga och den troendes plikt var att vara en profetröst för det kommande fridsriket. Huvudkampen handlade om att vara trogen evangelium, men den troheten innebar lidanden för den troende. I *Upplysningens Vän* blir läsaren påmind om den omfattande strafftid som fribaptister redan suttit i fängelse och redaktionen berättar hur flera av de som först vägrade vapenövningar på Gotland fick sitta i fängelse två år och fyra månader.³³ Läsaren uppmärksammas på att lidandet resulterat i en växande tro och uppmuntras att skriva till broder Nilsson och be för honom.

I november samma år publiceras ett nytt brev från Alfred Nilsson riktat till hans hemförsamling i Domnarvet. Nilsson berättar att han lagar skor i fängelset, har mat så han klarar sig och böcker att läsa. Han är tacksam till Gud. Samtidigt berättar han hur han föraktas av människor som kallar honom för ond, förledd och stolt. En religiös kristen hade sagt till honom att han styrdes av en ond ande, men Nilsson känner sig buren av vännerna som ber för honom. Redaktionen låter meddela att Nilsson endast fått elva brev och att han inte fått ta emot alla som skickats honom. Själv får Nilsson bara skriva ett brev var tredje månad.³⁴ I numret därpå publiceras ett nytt brev som församlingen i Domnarvet fått. Nilsson berättar där om sin förtröstan på Herren och beskriver hur han har fått nya uppgifter i korgmakeriet. Nilsson tackar för de brev och hälsningar han fått och brevet avslutas: ”Den fångne, men lycklige brodern A. Nilsson.”³⁵ I julinumret året därpå berättar

30. ”Meddelande”, *Upplysningens Vän* 2 (1889), 158.

31. ”Meddelande och bref från fängelset”, *Upplysningens Vän* 3 (1890), 92.

32. Upp. 11:15–18; Jes. 2:4; 9:5; Mik. 4:3; Ps. 97:2.

33. ”Meddelande och bref från fängelset”, 92.

34. ”Bref från fängelset”, *Upplysningens Vän* 3 (1890), 176.

35. ”Bref från fängelset”, *Upplysningens Vän* 3 (1890), 192.

Nilsson om nya arbetsuppgifter i snickeriet och att han för första gången på ett år hade fått ett besök av ”br. Hedman i Falun [...] Det var en salig stund för mig”.³⁶ I oktober har Nilsson blivit frisläppt och i en sista hälsning uttrycker han hjärtliga tacksamheter till *Upplysningens Väns* läsare.³⁷

Fribaptisten F.A. Klingberg berättar hur han vid mönstring 1896 vägrade att göra läkarundersökningen och ta på sig soldatuniformen. Följden blev att han fördes bort med våld. När majoren lite senare räckte fram inskrivningsboken mot honom vägrade han ta emot den. Nästa dag fördes han med fångtransport till Axevalla hed och när han även där vägrade att ta på sig uniformen dömdes han till åtta dygns mörk arrest. Vid en ny läkarundersökning utsattes han för mer våld. Efter arresten inkallades han återigen till majoren som då hotade honom med hårdare straff. Klingberg blev därefter kvar i arresten i väntan på den krigsrätt som sex dagar senare dömde honom till tre månaders straffarbete. Klingberg skriver: ”Och jag tror att fängelset är en högskola för Guds barn på jorden. Där blir man rik på kärlek, hopp och tro. Fastän det icke kännes så behagligt för köttet, så mår man godt i anden.”³⁸

Den här högskolan kallade på många fribaptister och i juli 1897 skriver Anders Hansson: ”Äfven i år hava åtskilliga bröder vägrat göra krigstjänst och därför fått gå i fängelse.”³⁹ Tidigare samma vår hade han själv kallats till en vapenövning och ännu en gång vägrat densamma, vilket renderat honom en veckas fängelse. I länsfängelset i Visby satt Petter Alfred Johansson och Samuel Larsson som båda dömts till fyra och en halv månaders straffarbete. I Närke vägrade Henrik Karlsson från Viby och Konrad Eriksson från Lindesberg att göra vapentjänst. De hade först dömts till fyra dagars arrest, därefter till fem dagars mörk arrest och slutligen till två månaders fängelse och satt nu inlåsta på länsfängelset i Örebro. N.V. Holmgren från Simrishamn som nyligen dömts till en månads fängelse hade för fortsatt vägran dömts till ytterligare tre månaders fängelse. I länsfängelset i Falun satt Per Lundin från Siljansnäs tilldömd sex månaders straffarbete och i ett brev beskrev han delar av det förhör en major hade haft med honom:

- Och du vågar att sätta dig emot våra präster och Sveriges lag.
- Jag vågar att handla efter Jesu bud, hans, som är konungarnas konung och herrarnas Herre.
- Har han sagt, att du skall vägra?

---

36. ”Bref från fängelset”, *Upplysningens Vän* 4 (1891), 111.

37. ”Bref och underrättelse”, *Upplysningens Vän* 4 (1891), 159–160.

38. ”Krigstjänst, erfarenheter af vägran däraf”, *Upplysningens Vän* 9 (1896), 171.

39. ”Vägran af krigstjänst”, *Upplysningens Vän* 10 (1897), 110.

- Han har sagt, att vi skola älska våra medmänniskor, till och med våra fiender.
- Du är förvillad; du är förtrollad och befalld att neka, och nu menar du att vi skulle vara så snälla och släppa hem dig, så att du kanhända skulle kunna bli ärad eller också få betalning af dina sockenbor.
- Jag tror att min lön är hos Gud.
- Har du tänkt på följderna af att neka? Det blir nu 6 månader i år, nästa år 12 o.s.v.
- Jag har tänkt att jag vill följa Guds ord, som står fast, när himmel och jord förgås.⁴⁰

I det följande numret berättas om ett besök hos de två som satt i fängelse på Gotland och i ett brev skrivet till sina föräldrar berättar Samuel Larsson att han gör hängmattor. Han använder ett rikt bibliskt språk för att tala om sin förtrostan och skriver att prästen besökt honom tre gånger för att ifrågasätta hans vägran. Prästen hade sagt till Larsson att hans vägran ”verkade till Kristi namns försmädelse”.⁴¹ I de två följande numren av *Upplysningens Vän* införs korta brev från Per Lundin och han tycks få skriva brev åtminstone varannan vecka.⁴² I januarinumret 1898 skriver Lundin en hälsning om att han blivit fri. Han riktar sig till de ”älskade unga bröder som viljen efterfölja Jesus på lifvets smala väg” och förmanar dem med många bibelord att inte vara rädd för lidanden.⁴³

I 1900 års andra nummer av *Upplysningens Vän* återkommer en hälsning från Anders Hansson som nu för femte gången satts i fängelse på grund av vapenvägran. Han tilläts denna gång inte behålla sina yllekalsonger och hamnade i en kall cell. Han skriver att en vaktmästare, som han hade lärt känna från tidigare fängelsebesök, informerade honom om att han enligt kunglig förordning från 1884 hade laglig rätt till sina egna kläder så länge det inte ansågs negativt för ”snyggheten” i fängelset. På arbetsdagen sågar och klyver han ved i fängelset och berättar om mötet med Lars Väster från Ore, en annan fribaptist som liksom Hansson satt inne för värnpliktsvägran. På juldagsmorgonen släpps Hansson ut efter sju dygns fängelsevistelse och stöter på Väster som också han hade släppts ut. Men samtidigt som de lämnade fängelset skulle broder Alfred Hellström från Korsnäs ”in i fängelset tredjedag

40. ”Vägran af krigstjänst”, III.

41. ”Meddelande och brev från fängelse”, *Upplysningens Vän* 10 (1897), 127.

42. ”Bref från fängelse”, *Upplysningens Vän* 10 (1897), 157; ”Bref från fängelse”, *Upplysningens Vän* 10 (1897), 175–176.

43. ”Bref till U.V.”, *Upplysningens Vän* 11 (1898), 12; Joh. 1:2–12; 1 Petr. 2:19; 3:8–18; 4:1–6, 12–19.

jul för samma orsak”.⁴⁴ Väl hemma läser sedan Hansson en notis om sig själv i tidningen:

Afslagen nådeansökan. Till k.m. hade Anders Hansson från Hansjö, Orsa socken, inkommit med underdånig ansökan att af nåd blifva befriad från utgifvande af böter, som honom påförst för utevaro från första årets vapenöfning vid Dalregementet åren 1888–1891 och 1894 med tillhopa 180 kronor. K. m:t har nu förklarar anledning ej förekomma att till denna ansökan lämna bifall.⁴⁵

Hansson skriver att han torde väl snart vara i fängelse igen, men: ”Jag vill hålla ut intill resans slut, det är mitt fasta beslut.”⁴⁶ Två månader senare kan man läsa hur Hansson beskriver nitton nya dygn i Faluns fängelse. Denna gång fick han behålla underkläderna.

Vittnesbörd som ovan publicerades i en strid ström i *Upplysningens Vän*. Brevet var centrala för förkunnelsen om att en troende inte fick utöva våld eller skulle delta i krigstjänst. Denna övertygelse sammanfattades ofta i orden ”på grund af Guds ord och mitt eget samvete”, vilket är ett återkommande uttryck i vittnesbörderna.⁴⁷ Detta uttryck som inte återfinns i Nya testamentet används så frekvent att det syns vara ett traderat idébegrepp från fribaptiströrelsens allra tidigaste skede. I formuleringen understryks att Guds ord förbjuder den troende att delta i krig och att detta Guds ords förbud bekräftas i den troendes personliga samvete.

"Krigstjenst är emot Kristi lära"

Vad gäller fribaptisternas fredsteologi hade baptistledaren Anders Wiberg (1816–1887) redan 1869 i ett brev hört talas om hur Åkeson några år tidigare

---

44. ”Ännu en gång i fängelse”, *Upplysningens Vän* 13 (1900), 31.

45. ”Ännu en gång i fängelse”, 31.

46. ”Ännu en gång i fängelse”, 31.

47. F.A. Klingberg skriver två gånger i sitt vittnesbörd: ”Då jag på grund af Guds Ord och mitt samvete vägrade delta i vapenöfning [...] att då jag på grund af Guds Ord och mitt samvete ej kunde lära mig att kriga.” ”Krigstjänst, erfarenheter af vägran därpå”, 170. Lars Väster skriver att han på mönstringen för ”Guds ord och mitt eget samvete” vägrade delta i vapenöfning. ”Erfarenheter vid krigstjänstvägran”, *Upplysningens Vän* 14 (1901), 94. Matteus Andersson beskriver att han ämnade vägra vapenöfning ”på grund af Guds ord och mitt eget samvete”. ”Meddelanden från krigstjänstvägrare”, *Upplysningens Vän* 15 (1902), 46. August Gustafsson skriver att ”[när] så min tur att mönstras kom, förklarade jag, att jag på grund av Guds ord och mitt samvete icke kunde exercera”. ”Meddelanden från krigstjänstvägrare”, 58. Petrus Vallin dömdes på Axvalls exercisplats till tre dygns vaktarrest och vägrade ta på uniformen eftersom han inte kunde ”annat än vidhålla min ifrån första stund afgivna ståndpunkt att på grund av Guds ord och mitt eget samvete ej deltaga i något slags militärtjänst”. ”För vägran af krigstjänsten”, *Upplysningens Vän* 17 (1904), 138.

på Gotland predikat att det var orätt av en kristen att delta i krigstjänst.⁴⁸ Krigstjänstvågrän var en högprioriterad fråga i den fribaptistiska rörelsen och den idémässiga och teologiska förankringen framträder tydligt i samfundets återkommande bibelstudie- och samtalskonferenser. Redan i andra numret av *Upplysningens Vän* 1888 införs ett referat från ett läraremöte i Västra Fernebo 1887 där de församlade hade diskuterat frågan ”Huru böra vi anse krigstjänst och vapenöfning och dem, som öfva sig däri?”. Det skrivna svaret i sin helhet lyder:

Krig och krigstjänst är gent emot Kristi lära, som innehåller, att man ska öfvervinna ondt med godt, icke slå igen eller gripa till sjelfförsvaret om man blir slagen på kinden eller annars förnärad. Därför böra Jesu lärjungar icke deltaga däri. De böra hvarken deltaga i vapenöfning eller uträtta andra ärenden, som höra till tjensten, der man är inskrifven i deras rullor; ty de, som deltaga deri komma till sist i strid emot Lammet sjelf Upp. 19:11–21 – det är annorlunda att fritt vårda sjuka eller sårade t.ex. på en krigsplats. – Vi böra således verka för att ingen af våra bröder deltagar i denna tjänst. De, som ännu deltaga deri, eller om några begära att komma till församlingen, som står deri, men äro okunniga i saken, bör man pröfva och bedöma efter sinnesbeskaffenheten. En br. ansåg att vi som kristna kunna deltaga i krigstjänst.⁴⁹

Den sista meningen visar att det fanns oliktankande i frågan på plats och en invändning infördes till och med i referatet. Det är lätt att anse fribaptisternas krigsvågrän som sekteristisk, men rörelsens öppna och transparenta samtal vittnar om en djupgående demokratisk tradition i formandet av deras gemensamma övertygelse. I referatet återfinns teologiska argument till varför den troende ska vägra krigstjänsten, men också mer övergripande förhållningssätt:

- Krig och krigstjänst står emot Jesus lära, vilket sammanfattas i tre satser:
  - Den troende ska vedergälla ont med gott, med hänvisning till Paulus ord i Rom. 12:21.
  - Den troende ska inte ta till sjelfförsvaret, med hänvisning till Jesus ord i Bergspredikan, Matt. 5:39.
  - Den troende ska inte delta i vapenövningar eller göra annat för Krigsmakten, eftersom den som deltar i krigstjänst kommer i strid

48. Hansson, *Fribaptistsamfundet 100 år*, 25.

49. ”Referat öfver läraremöte i V. Fernebo d. 15, 16 Nov. 1887”, *Upplysningens Vän* 1:2 (1888).

med Lammet (Jesus), med hänvisning till Upp. 19:11–21.

- Den troende får vårda sjuka och sårade på ett krigsfält.
- Fribaptisterna bör verka för att medlemmar avstår krigstjänst.
- Om det finns soldater som är inskrivna som medlemmar i församlingen, bör deras kunskap och hållning i frågan utredas individuellt i den lokala församlingen.

I läraremötet i Bispsberg 1888 ställs frågan: ”Hvad råd böra vi gifva de bröder, som uppfordras till vapenöfning, och huru böra vi behandla dem, som deltaga däri?” Svaret som gavs betonade skillnaden mellan Gamla och Nya testamentet och referenten utgick från Jesusorden ”om någon slår dig på högra kinden, så vänd också den andra mot honom” och ”älska era fiender” (Matt. 5:39, 44). Referenten påtalar vidare att ju mer Kristuslikt den troendes sinne blir ”ju mera omöjligt blir det att underkasta sig de lagbud, som befalla en att mörda sina medmänniskor, dem Kristus har älskat in i döden, och äfven att gå med att öfva sig till att kunna utföra detta med skicklighet”. Referenten berättar om en icke namngiven troende som vid en regementsövning trettio år tidigare blev ”smäddad, bannad och förledd till att dricka starka drycker och led nederlag”. Medan de ståndaktigas vittnesbörd får beröm, beskriver författaren hur de som kompromissat fick ”ondt samvete” som följd.⁵⁰

Att delta i militära övningar sågs som ett allvarligt problem inte minst för den krigsmentalitet som inövades där. De som i stället accepterade förföljelsen för vapenvägran växte andligt och även i detta möte förmanades att de stridande kommer i konflikt med ”Lammet sjelf” med hänvisning till Uppenbarelseboken. Den återkommande eskatologiska förmaningen var uppenbart en primär drivkraft till varför den troende måste avstå våldets väg. Vid den kommande upprättelsen av Guds rike riktas inbjudan till Guds fest i himlen endast till de som iklätt sig de ”heligas rättfärdighet” (Upp. 19:8). Referenten pekar på att trons väg innebär medvetna val och skriver: ”Vi böra altså gifva våra bröder det rådet, att de icke böra deltaga i krigstjänst och vapenöfning, och att de, som stå i krigstjänst, straxt taga afsked, kosta hvad det vill.” Fribaptisterna skulle också göra skillnad mellan de som var okunniga i denna fråga och de som inte var det. De rekommenderade en individuell prövning av ”sinnelaget”. De okunniga skulle ges undervisning, medan de som mot bättre vetande ändå valde soldattjänsten ”böra hellre afskiljas från brödrskapet än fortsätta i denna tjänst”. Artikelförfattaren hänvisade också till kväkare i England som hade vägrat krigstjänst. De hade

---

50. ”Referat öfver läraremöte i Bispsberg den 27, 28 december 1888”, *Upplysningens Vän* 2 (1889), 29.

upplevt många prövningar och kastats i fängelse, men deras ståndaktighet hade lett till att en lag stiftades ”som befriade dem från krigstjänst, hvilket de äro ännu i dag”. Referatet från mötet avslutas med instruktioner om att män som kallas till mönstring bör avstå att gå dit och i stället inkomma med en skrivelse till kompanichefen. Tilldömdes man böter som man inte kunde betala var det bättre att gå i fängelse än att ta lån.⁵¹

Frågan om hur man pastoralt skulle behandla medlemmar som gjorde krigstjänst återkommer många gånger. Både i Ransta 1889 och i Havdhem 1892 diskuteras den här problematiken tillsammans med andra aktuella samhällsfrågor: ”Huru böra vi såsom Guds församling förhålla oss angående äktenskapsingående, vaccination, skolundervisning, edgång, krigstjänst, brand-, djur- och lif-försäkringar och begrafning?”⁵² Läsarna förmanas att betala skatt (ge kejsaren det som tillhör kejsaren) men de bör avstå liv-, brand- och sjukförsäkringar och vaccinationer såvida inte myndigheterna påtvingar dem dessa. Försäkringar är i sig inte dåliga men de ansågs ”hämmande för tron”. Vad gäller medlemmar som var anställda soldater, får ”inga sådana i fortsättningen stanna kvar [...] i församlingen”. Församlingarna föreslogs att söka rätta till saken först genom samtal men om det inte går måste de utesluta soldaten. Församlingen bör också skilja på de som gör vapenför värnplikt och de som har andra uppgifter. Församlingarna förmanas vidare se över ”sinnesbeskaffenheten” hos de som på olika sätt berörs av krigstjänst. Helst bör man inte finnas med i de militära registren alls.⁵³ Slutligen korrigeras rådet som gavs i Bispbergsmötet. De som kallas till mönstringen rekommenderas nu resa dit och på plats fransäga sig krigstjänsten:

Men der behöfer man vara fast och bestämd och ej ens mottaga inskrifningsboken, ty afsäger man sig icke der, utan blir antagen och inskrifven, så blir det vida svårare att afsäga sig sedan, och om man gör det efteråt, så blir man behandlad efter krigslagen, ty vid inskrifningen har man kommit in under den.⁵⁴

Från *Upplysningens Väns* allra första tid framgår det att den som inte vägrade väpnad värnplikt blev utsatt för församlingstukt. Den klassiska tuktnings-tanken (som fanns också i övriga frikyrkor) var att antingen måste syndaren lämna synden eller så måste syndaren lämna församlingen. Församlingen var Kristi brud och den måste hållas ren och helig. Fribaptisterna månade om att de först skulle inspirera och undervisa, sedan genom samtal förmana

51. ”Referat öfver läraremöte i Bispberg”, 30.

52. ”Referat öfver äldstemötet i Hafdem den 16 Okt.”, *Upplysningens Vän* 5 (1892), 192–208.

53. ”Referat öfver läraremöte i Ransta den 18, 19 juni”, *Upplysningens Vän* 2 (1889), 127.

54. ”Referat öfver läraremöte i Ransta”, 127.

och allra sist, om det var nödvändigt, utesluta.⁵⁵ Principen var enkel i teorin, men i realiteten var detta väldigt svåra frågor. Samhällets påtryckningar att alla män skulle göra värnplikt var stora och samtidigt var det framför allt ungdomar, unga män, som förväntades hålla en radikal linje och leda kampen för vapenvägran. Vid möten i Siljansnäs 1893 och 1895 återkommer frågeställningar som söker lindra konflikten: ”Hvad hafva vi att göra till uppmuntran och lärdom för bröder, som afsäga sig vapenöfning?” och ”Kan det för en broder vara möjligt att under någon form deltaga i värnplikt utan att födärfvas?”⁵⁶ Men linjen låg fast. När de församlade i Södra Fågelås 1896 diskuterar på vilka områden troende behöver distansera sig från det omgivande samhället, refererar *Upplysningens Vän*: ”Falsk gudskyrdkan, krigstjänst och vapenöfning betonades särskildt såsom något som vi behöfva utgå ifrån.”⁵⁷

Apolitisk rörelse påverkar politiskt

Motståndet mot det allmänna värnpliktsförsvaret medförde ett politiskt ställningstagande för fribaptisterna som kom att bli så djupgående att det inkluderades i identiteten att vara fribaptist. Och vid läraremötet i Hova 1897 ställdes en helt ny sorts fråga: ”Böra vi såsom brödraskap ingå till Kungl. M:t med underdånig begäran om ändring i värnpliktslagen?” Efter flera decenniers kamp började kraven om samvetsfrihet också bli hörda hos lagstiftarna, men:

Mötet var enigt i den tanken, att ännu ej var rätta tiden att ingå med en sådan begäran [...] Upplystes att H. Melander från Stockholm arbetar för att få fram en motion på riksdagen rörande ändring för samvetsömma i nuvarande värnpliktslag. Ansågs godt och tåligt lida det straff, som öfverheten ännu ålägger för vägran af krigstjänst. Opponionen väckes därigenom, och de rättänkande börja att arbeta till förmån för de lidande, och söka ändring i nuvarande tvångslag.⁵⁸

Att oförtjänt lida ont ansågs ge den obehäpnade och trakasserade människan en högre moralisk position som till slut skulle medföra seger genom den moraliska rätten. Denna rätt var förankrad i Guds ord och att göra krigstjänst ansågs vara en stor synd. Saknades modet att vägra krigstjänst

55. Den här ordningen, som av anabaptisterna kallades för Jesu regel, bygger på undervisning av Jesus i Matt. 18:15–17.

56. ”Referat öfver läraremöte i Siljansnäs den 26, 27 juni”, *Upplysningens Vän* 6 (1893), 142; ”Från läraremötet i Siljansnäs den 1, 2 juli 1895”, *Upplysningens Vän* 8 (1895), 173.

57. ”Referat öfver äldste- och uppbyggelsemötet i S. Fågelås den 24 och 25 juni”, *Upplysningens Vän* 9 (1896), 159.

58. ”Referat öfver läraremöte i Hova den 14 och 15 juni 1897”, *Upplysningens Vän* 10 (1897), 129–144.

ansågs det bättre att man emigrerade före värnpliktsåldern. Detta gjorde också många. Adrian Johansson, dömd av krigsrätten till två månaders straffarbete för vapenvägran skriver exempelvis om hur hårt straffet hade tagit på honom och att han nu funderade på att emigrera till Amerika eller bli missionär i Afrika.⁵⁹

Men fribaptisterna predikade inte flykt utan talade i första hand, som vid mötet i Västra Färnebo år 1900, gärna om välsignelsen att lida för vapenvägran: ”Hvarje gång jag varit i fängelse, har jag känt mig lycklig i min ande [...] lyckligare än då jag haft min frihet.” I Västra Färnebo gavs informationen att om man inte infann sig till mönstringen blev böterna tio kronor första året och sedan det dubbla ”hvarje därpå följande år”.⁶⁰ Om man gick till mönstringen men sedan smet ifrån den riskerade man att bli upphämtad samt att böterna blev dubbelt så höga. Man kunde också helt avstå från att alls gå till mönstringsplats och i stället vänta på att man skulle komma att hämtas:

Det andra sättet är att rekommendera framför det första och det tredje framför det andra, ty ju kraftigare oppositionen blir, ju större vittnesbörd och ju större vittnesbörd, ju mera Guds förhålligande, och ju mer Guds förhålligande, ju större välsignelse. Oppositionen och lidandet för tron är äfven den kraftigaste häfstång till att väcka vederbörande till eftertanke angående ifrågavarande sak till att möjligen åstadkomma någon förändring i nuvarande värnpliktslagstiftning.⁶¹

Vid predikant- och äldstemötet i Lindesberg 1901 diskuterades återigen om det inte vore dags att skriva till Kungl. Maj:t och meddela fribaptisternas hållning i frågan om den militära tjänsten. Trots att fyra år hade gått sedan mötet i Hova och att baptistpastorn i Eskilstuna, Jakob Byström (1857–1947) som satt i riksdagens andra kammare, nu lagt en motion i riksdagen om samvetsfrihet från värnplikten, ansåg fribaptisterna att en skrivelse inte kunde överträffa det opinionsarbete som redan skedde: ”Våra lidande bröder hafva genom sina exempel afgifvit den bästa förklaring, som nu kommit ända till riksdagens, den lagstiftande församlingens, kännedom.” Handling talade mer än ord. Redaktionen för *Upplysningens Vän* uppmanade dem som hade fullgjort vapenövningen att de ska återlämna sina inskrivningsböcker och de som hade kallats till mönstringen att vägra krigstjänsten. Kampen

---

59. ”Erfarenheter vid krigstjänstvägran innevarande år”, *Upplysningens Vän* 15 (1902), 158.

60. ”Referat öfver läraremötet i V. Färnebo den 15, 16 juni 1900”, *Upplysningens Vän* 13 (1900), 122.

61. ”Referat öfver läraremöte i V. Färnebo”, 122.

intensifierades och *Upplysningens Vän* skriver: ”genom att lida, bida, tro och hoppas hafva vi utsikt att det skall bli det bästa resultat.”⁶²

I början av 1902 inrättades en undantagslag för religiösa samvetsömma. I juni samma år hölls ett predikant- och äldstemöte i Hova där följande fråga diskuterades: ”Huru böra våra bröder i värnpliktsåldern i anledning af det k. cirkuläret af den 21 febr. innevarande år nu ställa sig i förhållande till värnplikten?”

Som svar på denna fr. antogs en resolution som på äldstemötet i Furu-boda i Skåne blifvit affattad öfver samma fråga: ”Det synes af cirkuläret, att de, som gå med i arbetet vid truppförbandet, tillhöra hären och komma således att tillhöra den organisation, som är gemensam för hela krigsväsendet i anledning hvaraf arbetet vid truppförbandet anses likställigt med vapenöfningen.” Det uppmanades därför att ej ingå däri utan kämpa emot och tåligt bära lidandet som pålågges. Församlingarna uppmanades att bedja för de brr., som äro utsatta för detta lidande.⁶³

Detta svar är intressant, eftersom de församlade antog en resolution författad på ett tidigare möte (som inte refererades i *Upplysningens Vän*) där man skärskådat innehållet i den nya lagen. Slutsatsen var att de trots undantaget från vapentjänsten ändå värvades in i armén och gjordes delaktiga i krigsväsendet, vilket var oacceptabelt för fribaptisterna. De fortsatte därför sin beslutsamma vapenvägran och anlade moteld. I januari 1902 annonseras i *Upplysningens Vän* efter bröder ”som sistlidne år af samvetsksäl vägrat vapenöfning”.⁶⁴ Resultatet blev en kavalkad av nya och gamla vittnesbörd om fribaptisters fängelsepraktik. Det som i rörelsen började som en trossak, kom över tid att kompletteras med en sakpolitisk vision där det kraftfullaste vapnet i den politiska kampen var att synliggöra hur hårt de människor straffades som hävdade fred.

En egenartad fredsörelse

I studiet av artiklar i *Upplysningens Vän* framkommer att det från slutet av 1800-talet skapades ett fribaptistiskt rörelsenarrativ som innebar att det var positivt att i sin efterföljelse av Kristus lida för vapenvägran. De återkommande fängelsedomarna och i synnerhet den eskatologiska övertygelsen om att fridsriket inte erbjuds till våldets utövare, aktualiserade hela tiden

62. ”Referat öfver predikant- och äldstemötet i Lindesberg den 28, 29 juni 1901”, *Upplysningens Vän* 14 (1901), 124.

63. ”Referat öfver predikant- och äldstemötet i Hofva den 26, 27 juni 1902”, *Upplysningens Vän* 15 (1902), 142.

64. ”Till krigstjänstvägrare”, *Upplysningens Vän* 15 (1902), 16.

grundsatser i de läromässiga övertygelserna. Det eskatologiska fridsriket syns för fribaptisterna höra samman med friden inom den troende och resultatet av denna holistiska helhet mellan det inre och yttre, nuet och framtiden, jorden och himlen är att man mår så ”godt i anden”.⁶⁵ Men fribaptisternas teologiska idé stod i konflikt med nationella normer och medförde fängelsestraff för den troende. Få rörelser utvecklar kanske en teologiskt medveten fängelsepraktik, men fribaptisternas värnpliktsvägran var väl förankrad i såväl teologi som tidigare kyrkohistoriska fredstraditioner.

Fribaptisternas fängelsepraktik bidrog också till att bygga starka och nära församlingsgemenskaper. Att ha en ”broder” i fängelset var som att ha en familjemedlem där och brev som publicerades i *Upplysningens Vän* bidrog till en familjär närhetskänsla inom hela den fribaptistiska rörelsen. Berättelserna normaliserade att sitta i fängelse och de är fulla av stor omsorg för praktiska behov. De intagnas brev förklarar, medvetandegör och förbereder andra att lida för sin tro på Kristus. Det krävdes mod och beslutsamhet att stå kung och fosterland emot och det fanns en stark närhetskänsla till Nya testamentets värld. Johannes Döparen, Jesus och de första lärjungarna förföljdes också, sattes i fängelse och avrättades. Paulus skriver många brev från fängelset och att vara en lidande fribaptist i kamp mot krigsväsendet var att vara kristuslik. Den gemensamma praktiken både gestaltade tron och fostrade hela rörelsen till att se sig som krigsvägrande. Även om det aldrig skapades någon officiell stadga som statuerade pacifism, var påtryckningarna att ta ställning mot värnplikten högst påtagliga för fribaptisterna, vilket denna artikel också visat.⁶⁶

Från teologisk horisont utvecklade inte fribaptisterna någon heltäckande fredsteologi eller vidgade ramarna för ett bredare fredsarbete. Detta har för övrigt uteblivit i svensk frikyrklighet som helhet, vilket är förvånande med tanke på att värnpliktsvägran fram till 1970-talet nästan helt präglades av de frikyrkliga.⁶⁷ Införandet av en könsneutral värnplikt 2017 orsakade heller inte mycket väsen bland de frikyrkliga, vilket kan tolkas som ett resultat av en förlorad radikalitet i svensk frikyrklighet.

En fråga som väcks i forskningen är om fribaptisterna faktiskt ska ses som Sveriges första pacifistiska rörelse. De är en kollektiv fredsörelse långt före de moderna fredsorganisationerna uppstår. Men det finns antydningar i litteraturen på att herrnhutarna, en ännu tidigare kristen rörelse, hade fredsagitation på agendan. Svenska Freds tidigare ordförande, författaren Per Anders Fogelström, skriver att ”en med kväkarna besläktad rörelse,

65. ”Krigstjänst, erfarenheter af vägran däraf”, 171.

66. Hansson, *Fribaptistsamfundet 100 år*, 148.

67. Pascal Andréasson, ”Pingströrelsen som tyst pacifistisk folkrörelse”, *Hybrid* 3 (2025), 1–35, <https://doi.org/10.58412/hyb.v3i1.25774>.

herrnhutarna, lär under början av 1800-talet ha spritt en del små fredsskrifter, 'Oliveblad', i Sverige".⁶⁸ Här ser vi en möjlig länk mellan svensk fredsrörelse och kväkare och därmed anabaptistiskt fredstänkande som är helt outforskad. Som framgår av undersökningen ovan bör en sådan forskning även förtydliga varifrån fribaptisterna från början fick sina pacifistiska övertygelser.

Fribaptisterna var medvetna om den moderna fredsrörelsen, men de relaterade inte till den. Det finns några artiklar i *Upplysningens Vän* om Lev Tolstoj (1828–1910) och i en artikel från 1898 diskuteras Alfred Nobels (1833–1896) testamente med dess instiftande av ett fredspris, men i underlaget som studerats för den här artikeln förekommer inte några hänvisningar till exempelvis Svenska Freds eller andra svenska fredsorganisationer.⁶⁹ Fribaptisternas pacifistiska linje var helt och hållet deras egen. En paradoxal aspekt av detta är att fribaptisterna talade om ett avståndstagande från politiskt deltagande, men till slut blev rättsväsendet ändå en plattform för deras agitation, vilket kulminerade i rätten till samvetsfrihet i svensk lag 1925.⁷⁰ Fribaptisternas långa kamp för värnpliktsfrihet i det svenska medborgarskapet är betydelsefull kyrkohistoria, men också viktig politisk historia där tro ställs mot nation, religionsfrihet mot medborgerlig plikt och pacifism mot försvar, vilket är högaktuella frågor också i dag. ▲

SUMMARY

In the 1800s, mandatory conscription was introduced in Sweden, meaning that every man was obliged to be trained as a soldier. This article studies a Swedish Baptist offshoot named Fribaptisterna (the Free Baptists), who from their start in 1872 opposed military service. The Swedish government sentenced the Free Baptists to prison and penal work, sometimes for more than a year, and they experienced harassment, ridicule, and sometimes violence. But their determination and long-suffering were strong, resulting in the passing of new laws. From 1902, the Royal Majesty would accept exceptions, and in 1925 a law was passed that made it possible for conscientious objectors to be released from their military duty. This article looks at the forming of a collective pacifistic identity among the Free Baptists. It does so by looking at their monthly magazine, *Upplysningens Vän* (The Friend of Enlightenment), during 1888–1904. A number of testimonies are studied, in which a recurring claim to oppose military service was "for God's word and my conscience". The theological identity of the

68. Per Anders Fogelström, *Kampen för fred: Berättelsen om en okänd folkrörelse*, Stockholm 1971, 13.

69. "Leo Tolstoy om Nobelska fredspriset", *Upplysningens Vän* 11 (1898), 44.

70. Hansson, *Fribaptistsamfundet 100 år*, 143.

Free Baptists was formed in open democratically held meetings, where they together studied the Bible and discussed faith and practices with the conviction of Jesus as the Prince of Peace.